

RAZPRAVE – ČLANKI

Gaja Kos
Ljubljana

SLOVENSKI MLADINSKI PROBLEMSKI ROMAN

Prispevek vzame pod drobnogled množico proznih knjig – natančneje realistično prozo – slovenskih avtorjev, ki jih prepozna kot mladinske problemske romane in preveri, kakšne so njihove glavne značilnosti, kakšni tipi obstajajo med njimi, kakšne teme obravnavajo, kako so se (do zdaj) časovno gledano pojavljali v domači mladinski književnosti in kako jih je moč brati. Sledi seznam takšnih romanov in njihovih avtorjev.

The article offers a detailed insight into a number of prose books – realistic prose books, to be precise – of Slovene authors, recognized as juvenile problem novels, its aim being to verify their main characteristics and to define their types, the topics they deal with, their (up-to-now) appearing within Slovene children's literature, as well as the ways in which they can be read. Also included is a list of such novels and their authors.

Uvod: predstavitev naslovnega termina

Pričujoča razprava bo v zgoščeni obliki skušala podati čim bolj celovit (ne pa izrazito poglobljen) pogled na slovenske mladinske problemske romane¹, pri čemer bo upoštevala različne vidike: tematskega, historičnega, žanrskega, recepcijskega, aksiološkega, literarno-sociološkega in psihološkega.

Kako sploh razumem in definiram pojem slovenski mladinski problemski roman? Tako pojmujem tisti del domače realistične romaneskne mladinske produkcije, ki si za izhodišče vzame problemsko temo oziroma v center svojega zanimanja in pripovedi postavi problem, ki bistveno zaznamuje življenje najstniškega protagonista. Ko govorim o problemu, imam v mislih kompleksen, zahteven, eksistencialen problem, ki grobo in usodno zareže v protagonistovo življenje, ki je spričo tega pogosto lahko tudi resno ogroženo; o problemu, ki to ni le z vidika mladostnikovega subjektivnega dožemanja (na primer nesrečna ljubezen, trenuten spor s prijateljem ali družinskim članom itd.), pač pa tudi objektivno gledano (na primer resni zdravstveni problemi, nasilje itd. – več v nadaljevanju). **Mladinski problemski roman** je torej praktičen opisni pojem, ki na grobo ne opredeli le teme oziroma možnega

¹ Med mladinske romane uvrščam daljša, razvejana in v sebi sklenjena prozna dela, ki so namenjena mladostnikom. V kolikor nek avtor sam svoje delo eksplicitno opredeli npr. kot novelo ali povest, ga upoštevam kot takšnega in ne kot romanesknega.

tematskega nabora, pač pa tudi naravnost takšnih literarnih del, torej konkretno zameji in opredeli korpus obravnavanih knjig, s tem pa zainteresiranim bralcem in raziskovalcem omogoči natančno orientacijo, s čim bodo imeli opraviti. Termin korespondira s termini, ki jih v zvezi s takšnimi romani uporabljajo nekateri tuji raziskovalci (še najbolj sistematično in obširno Hans-Heino Ewers): *problem novel*, *Problemliteratur*, *Problemerzählung*, *sovremeni problemski roman* itd., prav tako pa tudi s sorodnim domačim terminom **problemka**, ki se pojavlja v *Priročnikih za kakovostno branje mladinskih knjig*, vsakoletni publikaciji Pionirske – Centra za mladinsko književnost in knjižničarstvo. Na tem mestu je potrebno omeniti tudi termin dr. Dragice Haramija socialno-psihološki roman, ki pa, kot se izkaže, predvideva širši nabor knjig – tudi nekoliko več o tem v nadaljevanju.

Sam pojem žanr – o mladinskih problemskih romanih namreč razmišljam kot o žanru –, kakor ga uporabljajo nekateri uveljavljeni raziskovalci mladinske književnosti, je, kot se izkaže, razumljen zelo široko oziroma različno, od tega, da imajo za žanr kar celotno mladinsko književnost ali nasploh romane za mlade odrasle, do tega, da o žanru govorijo zgolj v zvezi z romani o najstniški spolnosti. Nikolajeva, ki žanr razume zelo hlapno, meni takole: »Kako se obravnava žanre in kaj se definira kot posamezen žanr je odvisno od posameznikovih namenov. /.../ Najbolj pomembno je zavedanje, da se moramo sami odločiti, katere značilnosti so po naše neobhodne za kak določen žanr.« (Nikolajeva 2005: 58) Sistematičen pregled obravnavanih del, ki izkazujejo številne stične točke, kaže, da se je omejnena produkcija formirala v prepoznaven literarni pojav, ki bi ga po analogiji s skupinami knjig, o katerih se v našem literarnem prostoru ustaljeno govori kot o žanru kriminalk, o ZF (znanstvenofantastičnem) žanru, o fantazijskem žanru itn., najustrezneje opredelila kot žanr.

Pregled obstoječih dognanj, torej v kakšne modele, vrste in žanre slovenska realistična prozna dela uvrščajo slovenski raziskovalci, ki so se s tem ukvarjali², torej dr. Marjana Kobe, dr. Igor Saksida, dr. Dragica Haramija in več avtorjev t. i. *Preglednih in priporočilnih seznamov mladinskih knjig* oziroma *Priročnikov za branje kakovostnih mladinskih knjig*, pokaže, da je iskanje mesta žanru mladinski problemski roman v domači teoriji mladinske književnosti upravičeno. Zakaj? Kobetova govori o treh modelih, ki jih v izhodišču vzpostavi glede na starost junakov in bralcev in jih nato opiše z različnih vidikov (vrsta pripovedovalca, dogajalni prostor, snov itd.). V prvem modelu je glavni literarni lik otrok v razvojnem razponu od najzgodnejšega otroštva do 8. oz. 9. leta starosti, drugi model predvideva bralce stare 8–9 let, ki so kako leto ali dve starejši od literarnih likov in že imajo več izkušenj od njih, v tretjem modelu pa literarni lik postane vrstniški identifikacijski model bralcu. Knjižna produkcija, ki jo sama imenujem mladinski problemski roman, bi se uvrstila v tretji model, ki pa je široko zastavljen in dejansko predvideva zelo različne pripovedi oziroma različne žanre. Čeprav Kobetova znotraj tega modela sicer povzame tudi nekaj lastnosti, ki določajo mladinski problemski roman, in celo nakaže njegov začetek, se zdi na mestu – toliko bolj, ker se je v zadnjih šestindvajsetih letih, kolikor jih je minilo od izdaje znanstvene monografije Kobetove, takšen tip literature šele zares razmahnil –, da se ga opiše

² Z žanri v slovenski realistični mladinski prozi se ukvarja tudi dr. Peter Svetina, vendar je njegovo raziskovanje usmerjeno na mladinske kriminalke.

natančneje in se mu najde samostojno, jasno razvidno mesto znotraj domače realistične mladinske knjižne produkcije.

Saksida govori o štirih vrstah resničnostne avtorske mladinske proze in ne eksplicitno o romanu: pripoved s človeškimi osebami, živalska zgodba, avtobiografska pripoved, zabavna oziroma trivialna pripoved; njegova členitev se zdi precej ohlapna, deloma pa utegne priti v njej tudi do prekrivanja, kar je bržkone posledica dejstva, da so v njej nekoliko premešane različne ravni oziroma kategorije. Knjige, ki jih imenujem mladinski problemski romani, bi spadale v kategorijo »pripoved s človeškimi osebami«, kar pa jih seveda ne opiše zadovoljivo in ne razloči od vrste drugih knjig.

Haramija je edina od trojice, ki govori konkretno o mladinskem romanu in o njegovih žanrih, in sicer o avanturističnem, ljubezenskem, socialno-psihološkem in romanu v kavbojkah oziroma jeans romanu. Njena delitev je sistematična in enovita, a delno ohlapna, pri čemer je seveda nujno potrebno imeti v mislih, da govori o štirih *temeljnih* žanrih. Kot takšna se torej njena delitev ponuja kot odlično izhodišče za natančnejšo oziroma podrobnejšo členitev na nekoliko bolj definirane žanre.

Še najbolj natančno členitev na žanre ponuja Priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig *Ozvezdje knjiga*, v katerem se prvič pojavi termin problemka, ki je sicer uporabljen nekoliko širše, kot sama pojmem mladinski problemski roman, a mi je nedvomno najbližje, zaradi česar se zdi smiselno izhajati iz njega in ga zgolj nekoliko omejiti, prvič – na zgolj romaneskno produkcijo, in drugič – minimalno tudi vsebinsko, kar je zavoljo večje sistematičnosti smiselno in celo nujno.

Značilnosti slovenskih mladinskih problemskih romanov in različni tipi

Kaj imajo torej slovenski mladinski problemski romani skupnega, kaj so njihove glavne značilnosti:

- Gre za *realistično* mladinsko prozo.
- Vsi avtorji kot centralne obravnavajo *konfliktne*³, *pogosto krizne situacije*, travmatične izkušnje ali stanja, ki protagonistu povzročajo hujše eksistencialne stiske – v fokusu avtorjevega zanimanja so torej problemske teme oziroma (aktualni ali »večno« prisotni) problemi, ki zadevajo življenje sodobnih mladostnikov; bistveno za določitev mladinskih problemskih romanov je torej, da gre v njih za *resne probleme*, ki se kažejo kot takšni *objektivno* in ne le subjektivno.
- V zvezi s problemskimi romani bi torej lahko govorili o neke vrste specializaciji.
- Avtorji se omenjenih problemov lotevajo tako, da dokaj sistematično obdelajo njihove vzroke in/ali posledice ter faze, pri čemer so pogosto zelo eksplicitni –

³ Nikolajeva našteva različne vrste konfliktov, ki tvorijo bazo za zaplet: konflikt posameznika proti posamezniku, konflikt posameznika proti družbi, konflikt posameznika proti naravi (značilen za pustolovke, sploh za robinzonade), konflikt posameznika proti samemu sebi (najbolj sofisticiran). V mladinskih problemskih romanih zasledimo predvsem konflikt posameznika proti posamezniku in posameznika proti samemu sebi, nekoliko redkeje, a vendar tudi, posameznika proti družbi; omenjeni konflikti se pogosto tudi kombinirajo.

- predstavljeni so torej tako, da se bralec z njimi od blizu seznanja, kar pomeni, da je v teh besedilih **močno poudarjena spoznavna funkcija**.
- Kompozicija mladinskih problemskih romanov običajno temelji na **progressivnem zapletu**.
 - Problemska tematika se povezuje predvsem z ljubezensko, ponekod tako močno, da upravičeno govorimo o **žanrsko hibridnih** romanih oziroma o žanrskem sinkretizmu.
 - Pripovedi so večinoma **prvoosebne**, redkeje tretjeosebne, le izjemoma tudi drugoosebne (in le izjemoma prvoosebni pripovedovalec ni protagonist, pač pa odrasla oseba) – odločitev za prvoosebnega pripovedovalca bržkone narekuje želja po izrazito **subjektivnem pogledu na dogajanje**, ki omogoča čustveno intenzivnost in napetost.
 - Dogajanje je v teh delih zvečine postavljeno v **urbano okolje in** omejeno predvsem na relacijo dom – šola – bližnja okolica.
 - Večina protagonistov prihaja iz **disfunkcionalnih družin**.
 - Težišče dogajanja je močno pomaknjeno v **protagonistovo notranjost**.
 - Protagonist je **najstnik**, zvečine v gimnazijskih oziroma srednješolskih letih.
 - Tako rekoč vsa akcija takšnih protagonistov je usmerjena v **iskanje lastne identitete**.
 - Prevladujejo **dekliški literarni liki**, kar si Reynoldsova razlaga takole: ».../ v vseh obdobjih življenja zdaj dekleta in ženske berejo več leposlovja kot fantje in moški, kar se kaže v prevladi ženskih likov v sodobnem leposlovju za mlade odrasle .../« (Reynolds 2007: 74)
 - Običajno je protagonist **en sam**, redkeje lahko naletimo tudi na dva.
 - Protagonisti se praviloma ne dojemajo kot odrasle osebnosti, pač pa svoj položaj razumejo kot **prehodni položaj med dvema obdobjema**.
 - Junaki **doživijo razvoj**, izkusijo nove situacije, ki so večkrat boleče, sprejmejo pomembn(ejš)o odločitev in za seboj pustijo droben delček mladostniškega obdobja; v večini knjig se pojavlja motiv otroštva oziroma preteklega obdobja, ki se kaže kot izgubljeni raj, hkrati se artikulira zavest, da nič več ne bo, kot je bilo.
 - Protagonisti so pogosto **žrtve** (samih sebe, družine, družbe ipd.).
 - Pogosto jih **zaznamuje občutek krivde in/ali strahu in/ali jeze**.
 - Hkrati so to večkrat **problematični junaki** (takšni so lahko tudi stranski junaki), torej na različne načine in ne glede na razlog destruktivni do sebe in/ali do okolice: »V mladinsko realistično pripoved je vstopil otrok, mladostnik, ki ni idealiziran, je stvaren, nagajiv in uporniški, z njim problemska tematika dobi mesto v mladinski književnosti .../« (Blažič 2003: 664)
 - Tovrstno leposlovje ubeseduje **razkol** na avtentični, vendar skriti notranji jaz, in nepravno, varljivo javno podobo protagonista.
 - Pomembni so **stranski liki**, poleg protagonistovih vrstnikov, so stranski liki praviloma tudi odrasle osebe, običajno protagonistovi starši in šolsko osebje ali osebje kakšnih ustanov (odraslim, sploh staršem, je praviloma pripisana izrazito negativna vloga, vendar pa v teh romanih skoraj vedno najde mesto tudi vsaj ena izrazito pozitivna odrasla oseba) – vrstniški stranski liki se glede na glavnega junaka vselej delijo na pozitivne in negativne (tako protagonistu kot bralec lahko služijo kot pozitiven zgled ali kot svarilen zgled); Nikolajeva meni, da so v najstniških romanih starši pomembnejši kot v romanih za otro-

ke, kajti najstniški protagonist potrebuje starševsko avtoriteto, da se ji upira. Nadalje meni tudi sledeče: »S strukturalnega ali pripovednega stališča so čustveno odsotni⁴ starši prav tako bistveni kot fizično odsotni starši v pravljicah in klasičnih otroških zgodbah.« (Nikolajeva 2002: 119)

- Kot izjemno pomembna vrednota je izpostavljeno **prijateljstvo**, ki je sicer večkrat postavljeno na preizkušnjo, vendar praviloma vzdrži in se izkaže za trden temelj, okoli katerega se vrti junakovo življenje.
- Končno vzdušje tekstov navadno vendarle obeta svetlejšo prihodnost; s katastrofo, torej smrtjo protagonista se mladinski problemski romani končajo le izjemoma, zelo pogosti pa so odprti konci; o načinu, na kakršnega lahko avtorji že v teku pripovedi rahljajo temačno vzdušje, spregovori Haramija v zvezi z deli Janje Vidmar: »Zaradi temačnosti tem (motnje prehranjevanja, nasilje v družini, ksenofobija, smrt, homoseksualnost, hendikepiranost, delitev ljudi po verski pripadnosti) zasledimo v delih precejšnjo mero ironije in samoironije glavnih književnih likov. Zdi se, da ravno ironičen odnos do sveta pomaga preživeti ter do neke mere ohraniti dostojanstvo teh likov v družbi.« (Haramija 2009: 173)
- Za tovrstne romane je torej značilna **nenaivnost**.
- Literarna kvaliteta mladinskih problemskih romanov niha med podpovprečnim in umetniško ambicioznim, a praviloma **spoznavna in etična funkcija močno nadvladata estetsko**, sploh literarno najšibkejša besedila stojijo na meji med leposlovjem in stvarno literaturo.

Znotraj žanra mladinski problemski roman prepoznam **štiri tipe**, ki se med seboj lahko prekrivajo: **trdi** in **mehki** mladinski problemski roman ter **enoproblemski** in **večproblemski** mladinski problemski roman. Primer trdega je na primer roman Marinke Fritz-Kunc *Kam grejo ptice umret*, primer mehkega so romani Slavka Pregla, primer enoproblemskega *Maj za vedno* Majde Koren, večproblemskega pa *Mojca* Igorja Karlovška. Natančno branje obravnavanega korpusa besedil (gl. Dodatek) pokaže, da med slovenskimi mladinskimi problemskimi romani prevladujejo trdi in večproblemski.

Primerjava slovenskih del s tujimi pokaže, da slovenski avtorji k istim temam pristopajo podobno kot tuji in da domača dela niti na motivno-tematskem niti jezikovno-slogovnem in prav tako tudi na kompozicijskem nivoju izrazito ne odstopajo od tujih tovrstnih del in ne razkrivajo kakšne posebne specifikne slovenskih mladinskih problemskih romanov.

Teme slovenskih mladinskih problemskih romanov

V obravnavanih romanih (gl. Dodatek) zasledimo enajst tematskih sklopov, in sicer:

- smrt in samomor (poskus samomora); smrt večkrat nastopa kot posledica zlorabe droge

⁴ Seelinger Tritesova v zvezi s starši v mladinski književnosti omenja tri izraze, ki so povezani z njihovo prisotnostjo oziroma odsotnostjo: »In Parentis«, »In Loco Parentis« (nadomestni starši), »In Logos Parentis« (starši, »sestavljene« iz besed; kot primer navaja Jean Webster: *Daddy-Long-Legs*) (Seelinger Trites 2000: 57)

- psihične motnje
- fizična hendikepiranost; običajno posledica prometnih nesreč in okvare čutil
- iskanje spolne identitete
- nasilje (psihično in fizično; znotraj družine in med vrstniki)⁵
- mladostniki brez staršev⁶; večina avtorjev vsaj deloma krivdo za probleme svojih protagonistov pripisuje instituciji družine – avtorji, ki družino predstavljajo kot trdno oporo in ljubečo, zaupanja vredno celico, so zelo redki, izrazito na primer Slavko Pregl, ki bi ga dejansko lahko izpostavila kot avtorja atipičnih mladinskih problemskih romanov
- odvisnost; najpogosteje je obravnavana odvisnost od drog
- bolezni; kot centralna tema se bolezen (Chronova bolezen) pojavi samo v romanu *Maj za vedno* Majde Koren
- nezaželena najstniška nosečnost in najstniško starševstvo; zanimivo je, da ta sicer najstarejša tema iz domačih mladinskih romanov za dolgo časa izgine in se naslednjič pojavi šele v *Princeski z napako* Janje Vidmar
- delinkventnost; zvečine je prisotna predvsem kot posledica drugih protagonistovih problemov
- rasna nestrpnost in politični problemi.

Nekatere od omenjenih tem so medtem našle svoje mesto celo že v slikanicah, torej v knjigah za najmlajše, zanimivo pa je, da se je ekološka problematika naselila predvsem v slikanice, medtem ko je v mladinskih problemskih romanih pri nas – za razliko od tuje produkcije – (še) ni zaslediti; izpeljana pa je bila na primer v fantazijskem romanu Mateta Dolenca *Strupena Brigita* in v delu Silvestre Rogelj *Bistrica Kalščica* – podnaslovljenem kot mladinska ekološka zgodba, ki pa bi jo najustrezneje označila kot problemsko naravnano ekološko pustolovko oziroma kriminalko.

Najpogosteje ubesedene teme so **samomor, smrt, odvisnost, (vrstniško in družinsko, verbalno, fizično in spolno) nasilje in prestopništvo**. Tematski sklopi se med seboj pogosto prepletajo, vendar je običajno en sklop osrednji in prevladujoč, ostali so v pripoved vključeni kot njegovi vzroki ali posledice.

Opaziti je, da avtorji pogosto pišejo o temi, ki jim je blizu, bodisi po službeni dolžnosti bodisi po življenjski izkušnji, ni pa to pravilo, kar se pokaže v primeru Janje Vidmar, ki k svojim temam pristopa angažirano raziskovalno.

Na najradikalnejše oziroma najbrutalnejše prizore naletimo v romanih *V imenu ljubezni* Janje Vidmar in *Skrivnost za zaprtimi vrati 1 in 2* Nike Maj; v prvem se pojavi skupinski oziroma dvojni samomor, v drugem pa dvakratni poskus uboja protagonista s strani mačehe.

Iste teme kot v slovenskem bomo našli tudi v mladinskih problemskih romanih drugih nacionalnih književnosti.

⁵ Nikolajeva v *The Rethoric of Character in Children's Literature* kot zadnji tabu v mladinski književnosti omenja umor oziroma uboj mladega človeka, ki ga zagreši mlad človek, in pravi, da je tudi ta že padel.

⁶ Druga skrajnost so pretirano posesivni starši, kakršna je na primer mama protagonistke iz romana *Berenikini kodri* Aksinje Kermauner.

Kratek zgodovinski pregled (z dodatkom o avtorski invenciji)

Kam segajo začetki mladinskih problemskih romanov v svetu in pri nas? Pojav takšnih romanov je omogočil šele nastanek romanov, pisanih izrecno za najstnike. Za najbolj znanega predhodnika mladinskih romanov nasploh in posebej tistih, ki podirajo iluzije o nedolžnem odrasčanju, velja Salingerjev roman *Varuh v rži* (*The Catcher in the Rye*, 1951). V šestdesetih letih prejšnjega stoletja so se takšne knjige že začele dotikati tudi bolj kompleksnih oziroma tabu tem, sprva v Ameriki in v bolj liberalnih skandinavskih deželah. Kaj je pravzaprav povzročilo oziroma omogočilo preboj takšnih tem v mladinsko leposlovje?

Vse to je bila posledica pomembnih družbenih in socioloških sprememb, kot so bile: spremenjena družbena klima, večja liberalizacija družbe, seksualna revolucija, različna družbena gibanja /.../. Pomemben dejavnik je bil tudi popolnoma drugačen »značaj« povojne generacije ameriških najstnikov, ki je bila mnogo bolj samozavestna, glasna in samostojna kot generacija pred njimi /.../. Bili so kritični do obstoječih vrednot, družbenih norm in starejših. /.../ Vstopali so na tista izkušnjska področja, ki jih njihovi starši v svoji mladosti ali pa sploh nikoli niso spoznali. (Lavrenčič Vrabec 2001: 42)

Pomembna je bila seveda tudi prekinitev dolgoletne tradicije samocenzure, ki so jo vrsto desetletij spoštovali oziroma upoštevali pisatelji, nenazadnje pa je k preboju radikalnejših tem prispevalo tudi dejstvo, da se je mladinska književnost izvila iz primeža pedagogike, v okviru katere je bila zavezana moralni vzgoji.

Spekter tem, ki so jih avtorji problematizirali, je skratka kmalu postal zelo širok in se še širi, saj so mladinski problemski romani pogosto odraz nekega zgodovinskega momenta oziroma (perečih) družbenih situacij, ki so včasih specifične za določeno nacijo, drugič pa obče, in vedno – tudi pisateljem – ponujajo kaj novega. »V različnih obdobjih dominirajo različni problemi, knjige, ki jih obravnavajo, pa utegnejo biti zato bolj kot bodoča klasika pomembne zgodbe o določenem trenutku.« (Eccleshare 2004: 394)

V Sloveniji začetke (prave mladostniške bolj zaostrene problemske tematike, pisane izrecno za mladostnike) najdem v *Gimnazijki* Antona Ingoliča, ki je izšla v drugi polovici šestdesetih let prejšnjega stoletja⁷. Nadaljnji razvoj oziroma pojavljanje slovenskih mladinskih problemskih romanov ne sovпада povsem z dogajanjem drugod po svetu. Tako kot so – številčno – zelo obotavljivi začetki v šestdesetih letih prejšnjega stoletja (ki sicer časovno vsaj približno sovpadajo z začetki na tujem), tako je obotavljivo tudi nadaljnje pojavljanje takšnih knjig v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja, prav tako pa je nekoliko prestavljen tudi vrhunec (v kolikor lahko v zvezi s pojavom, ki (še) ni končan, sploh govorimo o vrhuncih); o mladinskih problemskih romanih kot o izrazito opaznem žanru lahko torej v našem literarnem prostoru govorimo predvsem po obratu tisočletja. Vsekakor je pri takšnem pregledu potrebno vzeti v obzir tudi faktor časa, kar pomeni, da so zgodnejši romani, ki jih upoštevam kot mladinske problemske, vendarle lahko manj radikalni in v večji meri le »nadgradnja« romanov o odrasčajočih mladih, kot so kasnejša tovrstna dela.

⁷ Na tem mestu velja opozoriti, da smo dela, ki so obravnavala konflikte bolj benigne, vsakdanje vrste, kakršni se utegnejo razviti med mladostniki ali med mladostniki in odraslimi ter jih pogosto ali celo praviloma prinese odrasčanje, dobivali tudi že prej.

Med avtorji, ki pišejo tovrstna dela oziroma tudi tovrstna dela, po številu prednjačijo Vitan Mal, Ivo Zorman, Slavko Pregl, Marinka Fritz-Kunc, Ivan Sivec in Janja Vidmar, ki je z več kot desetimi knjigami močno v ospredju in bi jo lahko izpostavila kot najbolj reprezentativno avtorico slovenskega mladinskega problemskega romana.

Slednjo lahko izpostavim tudi kot eno najbolj inventivnih; pogled na to, kako inventivno avtorji pristopajo k izbranim temam in kako učinkoviti so pri tem ter kakšen razvoj se je v tem pogledu zgodil skozi desetletja, namreč ni najbolj razveseljiv. Izkaže se, da se inventivnost domačih avtorjev v največji meri kaže na ravni jezika, deloma tudi sloga in kompozicije ter v iskanju sodobnih oblik (tu imam v mislih tudi vizualno podobo), s katerimi želijo doseči čim več bralcev. Žal pa sta domiselnost in izvirnost vezani le na nekaj avtorskih imen domačih mladinskih problemskih romanov, tu velja poleg že omenjene Janje Vidmar izpostaviti še Grego Hribarja (oba predvsem zaradi eksperimentov z jezikom, ki pri Vidmarjevi niso zmeraj enako uspešni, Hribarja tudi zaradi posrečenih poskusov interakcije besedila z vizualnimi elementi), izpostaviti pa velja vsaj še Marjano Moškrič, Suzano Tratnik in Slavka Pregla.

Možni načini branja mladinskih problemskih romanov

Bržkone je iz zapisanega jasno, da so mladinski problemski romani v kontekstu drugih knjig oziroma žanrov mladinske književnosti nekoliko specifični in da se nam ob branju zavoljo njihove informacijske bogatosti nehote lahko večkrat vsili misel, da dejansko stojijo na meji med leposlovjem in poučno literaturo oziroma želijo biti poučno leposlovje ali bolje rečeno poučno orientirano leposlovje ali celo svetovalna literatura. Če naj si torej dovolim razumeti mladinske problemske romane kot neke vrste dvoživko, lahko v zvezi z njimi govorimo o treh možnih kombinacijah: opraviti imamo lahko s slabim leposlovjem in dobro »informativno literaturo«, s slabim leposlovjem in slabo, nemara celo škodljivo »informativno literaturo« ali pa z dobrim leposlovjem in hkrati dobro »informativno literaturo«.

Prav zavoljo omenjenega robnega položaja se jih torej lahko bere na (še) več načinov kot ostale knjige in se jih postavlja v različne kontekste; ne samo literarne, pač pa pogosto tudi sociološkega in psihološkega. Kako se jih (lahko) bere, je v prvi vrsti gotovo odvisno od tega, kdo jih bere – ali mladi bralec⁸ ali odrasli bralec – in nadalje od tega, ali slednji pripada literarni stroki ali kateri drugi. Pogosto se v zvezi z mladinskimi problemskimi romani omenja (ali celo izpostavlja kot njihovo primarno »vrednost«) biblioterapijo (o njej na primer zanimivo in kritično razmišljata Hugh Crago in Jennifer Hubert), skoraj vsi raziskovalci pa se strinjajo v trditvi, da tovrstne knjige mladostnikom lahko pomagajo. Nekateri drugi (na

⁸ Rezultati ankete (ki je bila opravljena med osnovnošolci in srednješolci nekaterih slovenskih osnovnih šol in gimnazij), na katero je odgovarjalo 223 anketiranih, in so bili v pričujoči reviji pred časom že objavljeni, pokažejo, da so mladi z mladinskimi problemskimi romani dobro seznanjeni, da jih približno tretjina bere pogosto, da se jim zdijo napeti, še bolj pa poučni – polovica anketiranih meni, da takšne knjige lahko dejansko pomagajo pri reševanju problemov, in na vprašanje kako, v največjem številu odgovarjajo, da s predstavitvijo problema in njegovo razčlemba.

primer Kimberley Reynolds in Roberta Seelinger Trites) trdijo, da lahko mladinski (tudi ali predvsem problemski) romani vplivajo na družbeno konstrukcijo podobe mladostnikov; a bržkone je vpliv družbe na literaturo vendarle večji kot obratno.

Seveda se najdejo tudi bralci, ki berejo »narobe«, kar bržkone izhaja iz njihovega nerazumevanja narave literature; v mislih imam seveda branja, katerih posledica je cenzura, ki so je bila takšna dela v tujini večkrat deležna, nekajkrat pa tudi pri nas; odmeven napad je doživela *Princeska z napako* Janje Vidmar, s strani stanovskega kolega je bil napaden roman *Na drugi strani* Neli Kodrič, v zadnjem času pa je duhove buril tudi *Na zeleno vejo* Andreja Predina, ki ga sicer ne uvrščam med izrazite mladinske problemske romane (vsekakor pa kot problemsko naravnano delo), a ga je vredno omeniti kot dodaten zgovoren primer, kako napačno utegnejo razumeti nekoliko bolj radikalno, če ji smem tako reči, realistično literaturo (predvsem) slovenski starši in učitelji.

Kakorkoli že, nobenega dvoma ni, da se mladinske problemske romane lahko bere, razume in uporablja kot družbeno refleksijo in/ali kritiko, kot angažirano literaturo (ki je lahko del osebnega projekta kakšnega avtorja), kot terapevtsko literaturo, kot »zgolj« drame protagonistov, s katerimi si bralec krajša čas, in še bi lahko naštevala, sploh ob upoštevanju dejstva, da je možnih načinov branja teoretično toliko, kolikor je bralcev.

Še nekaj podatkov bolj »tehnične« narave

Pregled tovrstnih del pokaže, da med založbami, ki izdajajo ali so izdale kakšen domači mladinski problemski roman, močno prednjačijo založbe Mladinska knjiga, Karantanija in DZS.⁹ Največ domačih mladinskih problemskih romanov je izšlo v zbirkah *Odisej* in *Najhit*; dejstvo, da slednjo spremlja pripis »zbirka uspešnic za mlade«, očitno kaže na založniško prepričanje, da so takšni romani med bralci lahko zelo priljubljeni. Več kot polovico obravnavanih romanov spremljajo spremne besede, ki pa niso vse literarne oziroma literarnoteoretske narave, kot bi v romanesknih delih pričakovali, pač pa so jih prispevali tudi strokovnjaki za področja, ki se jih knjige lotevajo (torej zdravniki, psihologi, socialni delavci), kar še krepi »mejni« status tovrstnih del. Nekateri mladinski problemski romani so bili nagrajeni doma in tudi v tujini, nekaj jih je bilo prevedenih v tuje jezike, tovrstna dela se ponatiskujejo, nekateri romani so bili vključeni v posebne projekte (na primer v projekt *Bralne značke Zlata bralka, zlati bralec*, v nacionalni projekt *Rastem s knjigo*, na tekmovanje za Cankarjevo priznanje in v *Merkatorjev projekt* za spodbujanje bralne kulture), ki običajno dosežejo veliko število mladih bralcev in navsezadnje pričajo o tem, da se (nekatero) slovenske mladinske problemske romane upošteva kot zanimivo, privlačno in relevantno literaturo.

⁹ Tuje, prevedene mladinske problemske romane že vrsto let izdaja založba Miš.

Dodatek: pregled izvirnih mladinskih problemskih romanov in njihovih avtorjev (sistematičen pregled in analiza sta bila zaključena leta 2009)

Metka Cotič
– *Kriva* (2003)

Marinka Fritz-Kunc
Kam grejo ptice umret (2001)
– *Modri pulover* (2003)
– *Punčka v ogledalu* (2003)
– *Janov krik* (1997, 1985, 1987, 2003, 2005)

Tomaž Grubar
– *Resničnostni šov Big Father* (2008)

Grega Hribar
– *Hotel sem samo ...* (2009)

Asja Hrvatin
– *Od RTM do WTF* (2008, 2010)

Anton Ingolič
– *Gimnazijka* (1967 – dvakrat, 1968, 1973, 1977, 1978, 1979, 1981, 1983, 1985, 1998)

Aco Jerant
– *Razmišljanje za rešetkami* (2003)

Branka Jurca
– *Ko zorijo jagode* (1974, 1976, 1978, 1979, 1980, 1983, 1989, 1994, 2005)

Igor Karlovšek
– *Gimnazijec* (2004, 2005, 2006)
– *Mojca* (2007)

Aksinja Kermauner
– *Berenikini kodri* (2006, 2007)
– *Orionov meč* (2008)

Neli Kodrič
– *Na drugi strani* (2004, 2006)

Majda Koren
– *Maj za vedno* (2009)

Nika Maj
– *Iskanje izgubljenega fanta* (2009 – dvakrat)
– *Skrivnost za zaprtimi vrati*, 1. in 2. knjiga (2009)

Vitan Mal

- *Baronov mlajši brat* (1985, 1997, 2005)
- *Na ranču veranda* (1993, 2000)
- *Žigana* (2003)

Marjana Moškrič

- *Ledene magnolije* (2002 – 2krat + dotis)

Desa Muck

- *Lažniva Suzi* (1997, 2001, 2006, 2012)

Nejka Omahen

- *Dež* (2001)
- *Temno sonce* (2009)

Slavko Pregl

- *Spričevalo* (2005, 2007)
- *Car brez zaklada* (2009)
- *Usodni telefon* (2004, 2005)

Ivan Sivec

- *Zadnji mega žur* (2001, 2005)
- *Finta v levo* (2002)
- *Faktor X* (2005)
- *Jutri bom umrl* (2007)

Suzana Tratnik

- *Ime mi je Damjan* (2001)

Janja Vidmar

- *Princeska z napako* (1998, 2000, 2002, 2004)
- *Debeluška* (1999, 2002, 2008)
- *Baraba* (2001, 2006)
- *Punce za znoret* (2003, 2005)
- *V imenu ljubezni* (2003)
- *Vsiljivka* (2004)
- *Fantje iz gline* (2005)
- *ZOO* (2005)
- *Uspavanka za mladega očka* (2006)
- *Angie* (2007)
- *Šuterji* (2009)
- *Pleme* (2009)

Marija Vogrič

- *Za šus prodam mater* (2000, 2003)

Ivo Zorman

- *V sedemnajstem* (1972, 1977, 1979, 1983, 1984, 1994, 2005)

- *Rosni zaliv* (1975, 1983)
- *Angel varuh* (2001)

Literatura

- Darja Lavrenčič Vrabec 2001: Bolečina odraščanja: droge, seks in ... *Otrok in knjiga* 52. 40–51.
- Dragica Haramija, 2009: *Sedem pisav: opusi sedmih sodobnih slovenskih mladinskih pisateljev*. Maribor: Mariborska knjižnica, revija *Otrok in knjiga*, Pedagoška fakulteta.
- Julia Eccleshare, 2004: Teenage Fiction: Realism, Romances, Contemporary Problem Novels. V: Peter Hunt (ur.): *International Companion Encyclopedia of Children's Literature*. (Zvezek I). London, New York: Routledge. 387–396.
- Kimberley Reynolds, 2007: *Radical Children's Literature. Future Visions and Aesthetic Transformations in Juvenile Fiction*. New York: Palgrave Macmillan.
- Maria Nikolajeva, 2002: *The Rethoric of Character in Children's Literature*. Lanham, Maryland: The Scarecrow Press, Inc.
- Maria Nikolajeva, 2005: *Aesthetic Approaches to Children's Literature: an Introduction*. Lanham, Maryland: Scarecrow Press, Inc.
- Milena Mileva Blažič, 2003: Slovenska realistična in fantastična pripoved pri pouku književnosti v osnovni šoli. V: Miran Hladnik in Gregor Kocijan (ur.): *Obdobja 21*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 663–668.
- Roberta Seelinger Trites, 2000: *Disturbing the Universe: Power and Repression in Adolescent Literature*. Iowa City: University of Iowa Press.